

Lễ hội truyền thống của người Êđê với phát triển du lịch cộng đồng

BUỒN KHÔNG TUYẾT NHƯNG*
RƠ LAN A NHI**

Cao nguyên Đắk Lắk - vùng đất lâu đời với sự cộng cư của các tộc người thuộc nhóm ngữ hệ Nam Á (Môn Khmer) và Nam Đảo, nơi đây đã kiến tạo một kho tàng văn hóa dân gian đặc sắc và đa dạng. Sự kết hợp hài hòa giữa văn hóa vật thể, văn hóa phi vật thể của người Êđê là một trong những tiểu không gian tạo nên không gian văn hóa công chiêng Tây Nguyên. Trong đó, lễ hội truyền thống của người Êđê là một trong những hoạt động văn hóa tiêu biểu, thể hiện sự đa dạng các loại hình văn hóa dân gian. Tuy nhiên, hiện nay, dưới tác động của nhiều yếu tố khách quan, lễ hội truyền thống của người Êđê đang đứng trước nguy cơ mai một. Việc gắn kết lễ hội truyền thống của người Êđê với kinh tế du lịch cộng đồng sẽ là một trong những giải pháp hữu hiệu cho bảo tồn, phát huy giá trị lễ hội truyền thống, góp phần nâng cao chất lượng cuộc sống, phát triển kinh tế - xã hội cộng đồng các dân tộc của tỉnh Đắk Lắk.

PHÁT TRIỂN DU LỊCH CỘNG ĐỒNG Ở ĐẮK LẮK TRÊN NỀN TẢNG LỄ HỘI TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI ÊĐÊ

Căn cứ vào kết quả khảo sát ở Bảng, có thể thấy, lễ hội truyền thống của người Êđê gắn bó với nhu cầu đời sống của con người, nên là một hoạt động rất tiềm năng để phát triển du lịch cộng đồng tại Đắk Lắk. Bởi, đây là: (1) Một hoạt động văn hóa được cộng đồng thiêng hóa, gắn với đời sống tâm linh, tôn giáo, tín ngưỡng lâu đời; (2) Là sinh hoạt văn hóa mang tính hệ thống, phức hợp, một hiện tượng văn hóa dân gian tổng thể; (3) Tồn tại trong một không gian rộng lớn, được trao truyền qua nhiều thế hệ nối tiếp nhau. Không gian thực hành lễ hội trong xã hội truyền thống ở Đắk Lắk được mở rộng từ phạm vi gia đình sang phạm vi cộng đồng. Quy trình thực hành lễ hội truyền thống, văn hóa công chiêng trở thành một yếu tố không thể thiếu để tạo nên linh hồn của lễ hội truyền thống. Đồng thời, lễ hội là môi trường cộng cảm, sáng tạo, bảo lưu, phát triển các loại hình văn hóa khác, như: ẩm thực, y trang, dân ca, dân vũ độc đáo.

Song song với lễ hội truyền thống, lễ hội đương đại ở Đắk Lắk phát triển gắn

với đặc thù kinh tế, văn hóa, gắn với từng tiểu vùng văn hóa và đặc trưng văn hóa tộc người. Tiêu biểu có Festival công chiêng Tây Nguyên, Festival Cà phê Buôn Ma Thuật, lễ hội Nông sản, lễ hội Sầu riêng... được lồng ghép với lễ hội Đua voi, lễ hội Cúng bến nước, lễ hội Ăn cơm mới, diễn tấu Công chiêng, dân ca Dân vũ... với mục đích thu hút sự tham gia của cộng đồng, là cơ hội để quảng bá, phát huy giá trị văn hóa dân tộc, đồng thời tạo cơ hội đoàn kết, gắn bó, giao lưu văn hóa giữa các cộng đồng, góp phần phát huy giá trị di sản văn hóa tộc người với phát triển bền vững. Thông qua các chương trình du lịch lễ hội truyền thống, du khách hiểu hơn về con người, phong tục tập quán, nguyên tắc ứng xử, để đối chiếu, so sánh và ứng xử phù hợp với các nguyên tắc của văn hóa. Một khi di sản lễ hội truyền thống được phát triển cũng đồng nghĩa với việc phát triển du lịch bền vững và tạo điều kiện thuận lợi và cơ hội chủ thể di sản được tham gia du lịch cộng đồng, tạo thu nhập, thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội của Tỉnh.

Tuy nhiên, theo thống kê ở Bảng cho thấy, hiện nay, dưới tác động của nhiều yếu tố khách quan, lễ hội truyền thống của người Êđê đang đứng trước nguy cơ mai một và cần có những giải pháp để khôi phục, bảo tồn các lễ hội này, từ đó, gắn với phát triển du lịch cộng đồng trên địa bàn Tỉnh.

MỘT SỐ GIẢI PHÁP

Nhằm tạo chuyển biến tích cực có tính đột phá đưa du lịch Đắk Lắk phát triển, cần đầu tư xây dựng

* PGS, TS., ** Trường Đại học Tây Nguyên

BẢNG: THỐNG KÊ LỄ HỘI TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI ÊĐÊ

Hệ thống	Tên nghi lễ/lễ hội	Phạm vi	Thực trạng
Nghi lễ, lễ hội vòng đời người	Nghi lễ Cầu an thai phụ	Gia đình, dòng họ	Không phổ biến
	Nghi lễ Thổi tai, đặt tên	Gia đình, dòng họ	Không phổ biến
	Nghi lễ Thành đình	Gia đình, dòng họ	Không phổ biến
	Lễ hội Cúng sức khỏe	Gia đình, cộng đồng	Còn phổ biến
	Nghi lễ Mừng thọ	Gia đình, cộng đồng	Còn phổ biến
	Hôn lễ	Gia đình, cộng đồng	Còn phổ biến
	Tang lễ và lễ hội Bỏ mả	Gia đình, cộng đồng	Còn phổ biến
	Nghi lễ Xua rủi ro	Gia đình	Không phổ biến
Nghi lễ, lễ hội nông nghiệp (vòng đời cây trồng)	Nghi lễ Kết nghĩa	Gia đình	Còn phổ biến
	Lễ hội Ăn lúa mới	Gia đình, cộng đồng	Không phổ biến
	Nghi lễ Chọn đất làm rẫy	Gia đình	Đã mai một
	Nghi lễ Phát và dọn rẫy	Gia đình	Đã mai một
	Nghi lễ Tría lúa (gieo hạt)	Gia đình	Không còn
	Nghi lễ Tưới nước và phòng trừ sâu bệnh	Gia đình	Đã mai một
Lễ hội cộng đồng	Nghi lễ Tuốt lúa (thu hoạch)	Gia đình	Đã mai một
	Lễ hội Cúng bến nước	Cộng đồng	Đang phục dựng
	Lễ hội Cầu mưa	Cộng đồng	Đang phục dựng
Nghi lễ khác	Lễ hội Cúng đất làng	Cộng đồng	Mờ nhạt
	Nghi lễ Rước kpan (ghế độc mộc)	Gia đình, cộng đồng	Mờ nhạt
	Nghi lễ Rước trống lên nhà	Gia đình, cộng đồng	Không còn
	Nghi lễ Cúng nhà mới, bếp án	Gia đình, cộng đồng	Còn ít
	Nghi lễ Cúng vật nuôi	Gia đình	Còn ít
	Nghi lễ Cúng lò rèn	Gia đình, cộng đồng	Không còn
Lễ hội liên quan đến voi	Nghi lễ Cúng nông cụ	Gia đình	Còn ít
	Nghi lễ Săn voi, thuần dưỡng voi	Gia đình, cộng đồng	Mờ nhạt
	Lễ hội Cưỡi cho voi	Gia đình, cộng đồng	Mờ nhạt
	Nghi lễ Cắt ngà và lông đuôi voi	Gia đình, cộng đồng	Mờ nhạt
	Lễ hội Đua voi	Cộng đồng	Đang phục dựng
	Nghi lễ Cúng sức khỏe cho voi	Gia đình, cộng đồng	Còn ít
Tang lễ cho voi	Gia đình, cộng đồng	Không còn	

Nguồn: Kết quả khảo sát của nhóm tác giả tại Đắk Lắk

nhanh chóng một số khu du lịch trọng điểm có tính quốc gia, trong đó có sự đầu tư trực tiếp từ ngân sách nhà nước vào nâng cấp và phát triển cơ sở hạ tầng, tôn tạo vào bảo vệ cảnh quan môi trường để bảo tồn và phát triển lễ hội truyền thống của người Êđê và cộng đồng các dân tộc. Theo đó, cần thực hiện một số giải pháp sau:

Thứ nhất, cần nhận thức đúng về bản chất, mục đích, chức năng của lễ hội truyền thống; nâng cao nhận thức của cộng đồng về vai trò, giá trị của di sản lễ hội truyền thống trong việc phát triển kinh tế du lịch tại Đắk Lắk. Đồng thời tạo điều kiện để chủ thể văn hóa lễ hội hiểu được giá trị kinh tế - xã hội, gắn với lợi ích thiết thực của chủ thể lễ hội truyền thống. Việc phát triển du lịch cộng đồng trên nền tảng của giá trị văn hóa và lễ hội truyền thống sẽ tạo ra tính hiệu quả gắn với phát triển sinh kế cộng đồng, tạo thu nhập, phát triển kinh tế hộ gia đình song song với bảo tồn, phát huy giá trị bản sắc văn hóa dân tộc. Ví dụ, thông qua lễ hội cúng bến nước cộng đồng tiếp tục trao truyền bản sắc văn hóa, giáo dục ý thức cộng đồng đối với tài nguyên thiên (tài nguyên đất, nước và rừng đầu nguồn), đồng thời khai thác lợi ích kinh tế qua kênh du lịch. Như vậy, việc kết hợp giữa văn hóa lễ hội truyền thống với phát triển kinh tế du lịch đã tạo ra thu nhập cho cộng đồng, cộng đồng có thể “sống được” bằng chính di sản văn hóa mà họ sáng tạo ra.

Thứ hai, khẩn trương sưu tầm, khảo sát một cách tổng thể sự tồn tại của lễ hội truyền thống, xác định nội hàm, giá trị, vai trò của chúng một cách có hệ thống. Lựa chọn các lễ hội tiêu biểu, phù hợp để xây dựng tư liệu lưu trữ hệ thống lễ hội, làm cơ sở phục dựng, tái hiện và lưu truyền lễ hội thông qua ngành kinh tế du lịch. Cụ thể: khảo sát, nghiên cứu bảo tồn, phát huy giá trị, bản chất, ý nghĩa của lễ hội cúng lúa mới, lễ hội cúng bến nước, nghi lễ kết nghĩa, lễ hội cúng đất làng, lễ hội cầu mưa... tại một số địa phương để xây dựng mạng lưới bảo tồn tại các thôn buôn có người Êđê sinh sống.

Lễ hội truyền thống của người Êđê đang có chiều hướng biến đổi và mai một. Để giữ được bản sắc và các giá trị của lễ hội truyền thống Êđê, cần nhận diện đúng bản chất, quy trình, giá trị của từng lễ hội truyền thống. Với sự phát triển như hiện nay, du lịch cộng đồng là một hướng phát triển bền vững, xây dựng mô hình bảo tồn lễ hội truyền thống tích cực vừa phát huy giá trị của lễ hội truyền thống, vừa mang lại lợi ích về kinh tế, tạo công ăn việc làm, xóa đói giảm

nghèo, nâng cao chất lượng cuộc sống, tăng cường giao lưu học hỏi...

Trên cơ sở phân tích trên, việc lựa chọn lễ hội truyền thống nào của người Êđê và cộng đồng các dân tộc làm tiền đề phát triển du lịch cộng đồng là một việc cần chú trọng. Theo đó, cần thống kê, xác định theo các tiêu chí cụ thể sau: Phân loại lễ hội truyền thống; Xác định ý nghĩa của lễ hội; Phân tích đánh giá thực trạng để xác định vai trò, giá trị của chúng để xây dựng kế hoạch, dự án tổng thể nhằm bảo tồn phát huy giá trị của lễ hội truyền thống trong du lịch.

Thứ ba, kế thừa, bổ sung đa dạng hóa sản phẩm du lịch thông qua lễ hội truyền thống, nhằm nâng cao chất lượng sản phẩm du lịch cho Tỉnh, tạo được sản phẩm du lịch độc đáo của Tỉnh trên cơ sở khai thác và đầu tư các lễ hội truyền thống của các tộc người bản địa, tạo nên nét độc đáo từng địa phương, từng dân tộc, đảm bảo được chất lượng cuộc sống, đồng thời nâng cao chất lượng dịch vụ (xây dựng các mô hình trải nghiệm cho khách du lịch qua thực hành ẩm thực, trang phục, nghề truyền thống, dân ca dân vũ...).

Thứ tư, nghiên cứu, học tập phát triển thị trường du lịch thông qua các mô hình du lịch gia đình, du lịch cộng đồng ở địa phương khác, như: mô hình Làng văn hóa ở Hội An, ở Đồng bằng sông Cửu Long, ở Sapa Lào Cai, ở Trung Quốc, ở Malaysia... Ngoài ra, cần kết hợp với sự tham gia đầu tư của các thành phần kinh tế để thúc đẩy phát triển du lịch cộng đồng trên địa bàn Tỉnh; phát triển

các tuyến giao thông, tăng cường các tuyến giao thông thuận lợi hơn nữa đến các điểm du lịch, khu du lịch để thuận tiện cho du khách tham quan.

Thứ năm, hoàn thiện và xây dựng cơ chế chính sách về du lịch của tỉnh Đắk Lắk nhằm tạo ra tiền đề pháp lý để các thu hút sự tham gia các thành phần kinh tế trong và ngoài nước, đầu tư cho phát triển du lịch gắn với lễ hội truyền thống. Bên cạnh đó, tăng cường sự phối hợp giữa các cấp, các ngành trong công tác quản lý nhà nước về du lịch cũng như chú trọng công tác đào tạo nguồn nhân lực ngành văn hóa - du lịch nhằm nâng cao trình độ quản lý, năng lực công tác trong việc phát triển kinh tế - xã hội cho tỉnh và khu vực Tây Nguyên.

Mô hình phát triển du lịch cộng đồng là một trong những mô hình phù hợp nhất hiện nay. Như vậy, trên cơ sở quy hoạch tổng thể phát triển du lịch của tỉnh Đắk Lắk tạo tiền đề phát triển lễ hội truyền thống, cần tiến hành xây dựng có quy hoạch chi tiết cho từng khu du lịch, xây dựng các dự án đầu tư cụ thể cho từng điểm du lịch để triển khai đầu tư và kêu gọi đầu tư thông qua chính sách khuyến khích đầu tư, thông qua nền tảng sẵn có của từng khu dân cư, đặc biệt quy hoạch và đầu tư cảnh quan, cơ sở hạ tầng cho các làng văn hóa tiêu biểu ở các trung tâm hoặc ở các tuyến lộ, như: Buôn Akô Đông ở Buôn Ma Thuột, Buôn Trinh ở Buôn Hồ, Buôn Đôn ở huyện Buôn Đôn, Buôn Mliêng ở Lắk, Buôn Ea Yông ở huyện Krông Pach...

Thứ sáu, phát huy vai trò chủ thể lễ hội. Chủ thể văn hóa cần được xem là người trực tiếp tham gia các câu chuyện liên quan đến việc phổ biến, phát huy vai trò của lễ hội đối với phát triển. Để bảo tồn, phát huy, phát triển các giá trị văn hóa truyền thống các dân tộc, không chỉ là nhận thức và việc hoạch định chính sách của Đảng và Nhà nước, của đội ngũ những người làm công tác văn hóa, mà còn là nhận thức đúng và tích cực của chủ thể văn hóa - đối tượng sáng tạo, trao truyền và hưởng thụ trong công tác bảo tồn, phát huy giá trị của văn hóa tại các địa phương của Tỉnh. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Buôn Krông Tuyết Nhung (2011). *Văn hóa mẫu hệ qua sử thi Êđê*, Nxb Văn hóa Dân tộc
2. Buôn Krông Tuyết Nhung, Tuyết Hoa Niê Kdăm (2017). *Lễ hội truyền thống của người Ê đê ở Đắk Lắk*, Nxb Văn hóa Dân tộc
3. Buôn Krông Tuyết Nhung (2016). *Vai trò của luật tục Tây Nguyên với quản lý, phát triển xã hội theo hướng bền vững*, Hội thảo quốc tế “Nho học - Triết lý giáo dục trong thế giới đương đại”, tổ chức ngày 24-28/7/2016
4. Buôn Krông Tuyết Nhung (2014). *Nhìn nhận việc bảo tồn di sản văn hóa truyền thống ở Tây Nguyên*, Hội thảo khoa học “Phát triển kinh tế - xã hội đặc thù ở vùng Tây Nguyên – những vấn đề cốt yếu và giải pháp”, tổ chức ngày 25-26/4/2014, tại TP. Buôn Ma Thuột
5. Buôn Krông Tuyết Nhung (2014). *Giá trị văn hóa truyền thống ở Tây Nguyên với phát triển bền vững*, Hội thảo khoa học “Văn hóa Tây Nguyên với phát triển bền vững”, tổ chức tại Phú Yên, ngày 10/11/2014
6. Buôn Krông Tuyết Nhung (2012). *Chính sách bảo tồn và phát triển văn hóa Tây Nguyên*, Hội thảo khoa học “Cơ chế, chính sách đặc thù vùng Tây Nguyên”, tổ chức tại Buôn Ma Thuột, ngày 27/11/2012
7. Buôn Krông Tuyết Nhung (2013). *Tri thức bản địa qua lễ hội dân gian Êđê*, *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Tây Nguyên*, số 11